

KAPITTEL 6

Spenningsforhold mellom beskyttelse og medvirkning i forskning på familieråd

Lene Nygaard Solli

Stipendiat, Barns og unges deltakelse og kompetanseutvikling, Høgskolen i Innlandet

Abstract: In this chapter I discuss research on Family Group Conferences (FGC). The aim is to discuss whether the research recognises the tension between two core values in child protection work: protection and participation. The research is divided into three categories: research on effect, research on experiences, and research on power. Research on effect is based on ambitious outcome goals concerning protection. Research on people's experiences with FGC contributes with a more nuanced and optimistic evaluation of the model. However, this research does not address power relations involved in the process. Research on power in FGC has a critical perspective and demonstrates how the process can conceal power relations. Even though these contributions shed light on important issues, I argue for the need to include a perspective on power as relational and productive. I consider Foucault's contribution to the study of power in modern Western societies as a valuable approach.

Keywords: family group conference, participation, protection, research, child protection, power

Innledning

Beskyttelse og medvirkning er to kjerneverdier i barnevernets arbeid. Barns rett til beskyttelse handler om en erkjennelse av at barnet er sårbart og trenger vern mot voksenverdenen, slik at det ikke lider psykisk

Sitering av denne artikkelen: Solli, L. N. (2020). Spenningsforhold mellom beskyttelse og medvirkning i forskning på familieråd. I H. Nordby & A. Halså (Red.), *Verdier i barnevern* (Kap. 6, s. 113–129). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.103.ch6>
Lisens: CC BY-ND 4.0

og fysisk overlast (Qvortrup, 2010). Medvirkning, slik det blir forstått i denne teksten, handler om situasjoner der barn og familier som er i kontakt med barnevernet, har innflytelse over beslutningene (jf. Arnstein, 1969; Hart, 1992). Medvirkning er dermed ikke det samme som tilstedeværelse, men handler om at meningene man uttrykker, har innvirkning på beslutningene (Paulsen & Studsrød, 2019). Når barnevernet gjør bruk av beslutningsmodellen familieråd, er dette et forsøk på å forene barnets rett til beskyttelse med prinsippet om medvirkning. I et familieråd samles barnets familie og nettverk for å lage en plan for barnets omsorgssituasjon. Ved å legge til rette for medvirkning er tanken at man gir barn og familier større innflytelse over beslutningene, mobiliserer ressurser rundt barnet og samarbeider for barnets beste. Modellen har blitt møtt med entusiasme og er i tråd med ønsket fagutvikling i barnevernet (Saus, Jenssen & Strandbu, 2017). Til tross for dette blir modellen brukt i mindre grad enn det entusiasmen skulle tilsi. Det kan være mange årsaker til dette, for eksempel strukturelle rammebetingelser i barnevernet (Saus et al., 2017).

I dette kapitlet tar jeg utgangspunkt i foreliggende forskning om familieråd, og jeg drøfter i hvilken grad denne forskningen belyser og anerkjenner spenningsforholdet mellom verdiene beskyttelse og medvirkning i barnevernet. Et premiss for diskusjonen er at det er et spenningsforhold mellom disse to kjerneverdiene i barnevernets arbeid. Dette kan forklares med nye endringer i barnevernloven (1.juli 2018), som nå gir barnet en rett til å medvirke i forhold som vedrører barnet (jf. barnevernloven [bvl.], 1992, § 1–6). Barnevernet har også en plikt til å samarbeide med foreldre så langt som mulig (jf. bvl., 1992, § 1–7). Samtidig er det forventet av samfunnet og forankret i loven at barnevernet skal sikre at barn og unge som er utsatt for skadelige oppvekstvilkår, får den hjelpen, omsorgen og beskyttelsen de trenger (jf. bvl., 1992, § 1–1). For at barnevernet skal kunne utøve sitt mandat om å beskytte barn, er det derfor nødvendig at de gjør vurderinger og arbeider ut fra et minimumskrav om hva som er en god nok omsorgssituasjon (Healy, 1998).

Spenningsforholdet kommer til uttrykk i motsetningen mellom barnevernets kontrollfunksjon på den ene siden og barnevernets oppgave om å støtte foreldre i deres omsorgsoppgaver på den andre siden. De

som jobber i barnevernet, må balansere mellom maktutøvelse og medvirkning i det praktiske arbeidet. I familieråd blir spenningsforholdet mellom disse vilkårene spesielt fremtredende. Modellen forutsetter at de profesjonelle retter oppmerksomheten mot ressursene i familie og nettverk fremfor mot utfordringer. De må ha tillit til at familierådet kommer frem til gode løsninger. Samtidig må de forsikre seg om at barnet blir ivaretatt. Det medfører at de må uttrykke sine bekymringer og i noen tilfeller sette begrensninger for familiens handlingsrom.

Selv om jeg i kapitlet vil peke på noen resultater fra forskning om familieråd, må ikke teksten leses som en kunnskapsgjennomgang av foreliggende forskning. Jeg har delt forskning om familieråd i tre kategorier: effektforskning, forskning om erfaringer og forskning om makt. Målet med kapitlet er todelt. Først vil jeg undersøke i hvilken grad foreliggende forskning om familieråd belyser og anerkjenner spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning. Deretter vil jeg skissere en tilnærming til forskning på familieråd som er inspirert av Foucaults maktforståelse, og jeg vil diskutere hvordan dette perspektivet kan bidra til å anerkjenne spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning i barnevernet.

Et underliggende poeng i kapitlet er at dersom forskningen skal være nyttig for praksisfeltet og komme brukerne til gode, er det viktig at forskningen anerkjenner de faktiske vilkårene og kompleksiteten som preger barnevernets arbeid. Det er dessuten grunn til å forvente økt bruk av familieråd i årene som kommer. Barnevernet har nå en plikt til å jobbe systematisk med å legge til rette for nettverksinvolvering når man skal finne fosterhjem til et barn (bvl., 1992, § 4–22 tredje ledd). Familieråd er en metode som kan egne seg godt for dette.

I kapitlet vil jeg først gi et innblikk i noen sentrale kjennetegn ved familierådmodellen og dilemmaer som kan oppstå i spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning. Videre følger analysen av forskningslitteraturen, før Foucaults maktbegrep introduseres og diskuteres.

Bakgrunn

For å arrangere et familieråd engasjerer barneverntjenesten en uavhengig koordinator. Koordinatoren er ansatt i Bufetats ulike regioner, som har

ansvar for det statlige barne- og familievernet. Noen få kommuner har egne koordinatorene, men det er et poeng at koordinatoren ikke er ansatt i barnevernet eller har kjennskap til familien fra før. I forkant av familierådet samarbeider barnevernet og familien om å utarbeide konkrete spørsmål familierådet skal svare på. Modellen kjennetegnes ved at utvidet familie deltar på møtet, og ved at familien får avsatt tid til å diskutere alene, uten at koordinatoren eller profesjonelle er til stede. Familieråd er en arbeidsmetode som egner seg godt for å finne ut om barnet har slektninger eller andre i nettverket som kan bistå med omsorgsoppgaver. Et viktig prinsipp i modellen er at planen familien kommer frem til, *skal* godkjennes av barnevernet så lenge barnets sikkerhet er ivaretatt. I løpet av de siste ti-femten årene har det vært økt oppmerksomhet omkring barneperspektivet i familieråd. Det går ut på at man skal legge til rette for at barnet blir ivaretatt og lyttet til (Strandbu, 2007). Modellen skal altså bidra til å nedtone den profesjonelles makt i beslutningsprosessen. Familieråd bygger på demokratiske prinsipper, som retten til å bli hørt, retten til å bestemme over eget liv og maktutjevning.

Utgangspunktet for diskusjonen i dette kapitlet er spenningsforholdet mellom å ivareta barnets rett til beskyttelse og å legge til rette for medvirkning fra barnet og barnets familie. Dette kan ses i lys av to til dels motstridende utviklingslinjer i sosialt arbeid. På den ene siden handler det om krav om at arbeidet skal baseres på humanistiske og demokratiske verdier, der medvirkning og myndiggjøring står sentralt. På den andre siden finner vi samfunnsmessige og organisatoriske endringer som har ført til økt krav om evidens, målbarhet og effektivitet (Natland & Malmberg-Heimonen, 2016, s. 45). Som jeg var inne på innledningsvis, får ansatte i velferdstjenestene det som beskrives som en dobbeltrolle. De skal være hjelpere som ivaretar borgernes autonomi, og eksperter som skal kontrollere borgerne (Järvinen & Mik-Meyer, 2012, s. 13). I barnevernet kan dette komme til uttrykk i forventninger om at barnevernet skal anerkjenne familiers forskjellige livspraksiser og rett til innflytelse over beslutninger som gjelder deres eget liv. Samtidig skal arbeidet være kunnskapsbasert, og det skal vurderes ut fra om tjenesten faktisk bidrar til å oppfylle målet om å beskytte barn og unge mot negative oppvekstvilkår.

At det offentlige har ansvar for å beskytte barn og unge mot negative oppvekstvilkår, og at dette arbeidet baseres på demokratiske verdier, som retten til innflytelse over eget liv, er samfunnsverdier de fleste er enige om (jf. kap. 1). Verdiene behøver ikke å være motstridende. Familieråd er et eksempel på en praksis der man forsøker å jobbe mot målet om beskyttelse samtidig som barnet og familien medvirker i prosessen. Dilemmaer kan likevel oppstå i konkret arbeid med barn og familier, og verdiene må veies mot hverandre. I hver enkelt sak må barnevernarbeideren bruke verdiladet skjønn for å vurdere hva som er riktig å gjøre. Det kan være vurderinger om hvor aktive de som fagpersoner skal være i formuleringen av spørsmålene til familierådet, eller om de skal godkjenne planen barnet og familien har kommet frem til. Økt oppmerksomhet om medvirkning skal ikke gå på bekostning av å tilby barn og unge den beskyttelsen de har rett på. Samtidig skal ikke oppmerksomheten på beskyttelse gå på bekostning av konstruktive medvirkningsprosesser. Det er med andre ord en hårfin balansegang mellom verdiene, og selv om familierådmodellen er en manualbasert modell, har verdibasert skjønn en sentral plass.

En utfordring som kan oppstå som en konsekvens av dette spenningsforholdet, er det som kan omtales som «skjult profesjonalisme» (Järvinen, 2012, s. 43). Det handler om motsetningen mellom det som på den ene siden er et ideal om brukermedvirkning, og det som på den andre siden er profesjonsutøverens oppfatning om hva som er det beste for brukeren. Profesjonsutøverne i Järvinens (2012, s. 44) studie beskriver situasjoner der de i lojalitet med idealet om å betrakte brukerne som eksperter i eget liv, holdt sine faglige vurderinger tilbake overfor brukeren. For å løse dilemmaet valgte de heller ulike strategier, for eksempel det noen selv omtalte som «manipulasjon». Det handlet om ikke å formidle sin faglige vurdering direkte til brukeren, men om å sørge for at brukeren likevel kom frem til det «riktige» svaret.

Familieråd bygger på en tanke om at man skal gi innflytelse, men også ansvar for barnets omsorgssituasjon til utvidet familie og nettverk. Enkelte ganger kan det oppstå situasjoner hvor den profesjonelle vurderer at den aktuelle familien ikke vil makte å bære dette ansvaret. Dersom den profesjonelle likevel forplikter seg til idealet i modellen om å gi ansvar for

beslutninger og gjennomføring av planen til familien, kan man risikere å overse et hjelpebehov. Motsatt kan det oppstå situasjoner der familie og nettverk har høye forventninger om hvordan de kan forbedre barnets omsorgssituasjon – forventninger som den profesjonelle mener er urealistiske. Ved å forplikte seg til idealet om å gi ansvar til familien kan man dermed risikere at barnets omsorgssituasjon ikke blir forbedret. Som det kommer frem av disse eksemplene, kan dilemmaer oppstå mellom verdiene, og spørsmålet er hvordan de profesjonelle håndterer disse.

Fenomenet skjult profesjonalisme illustrerer hvor vanskelig det kan være å manøvrere i spenningsfeltet mellom ulike verdier. Järvinen (2012) beskriver hvordan profesjonsutøverne i hennes studie ikke var særlig stolte av situasjoner der de manipulerte brukere til å komme frem til «riktig» beslutning. Samtidig anså de utfordringene de opplevde i ulike spenningsfelt, som tegn på manglende profesjonalitet, og ikke som en følge av de motstridende idealene og vilkårene de måtte forholde seg til. Slike forklaringer vitner om at det er behov for bevissthet om *verdiene* og idealene arbeidet er fundert på, og at disse verdiene kan være motstridende når de skal realiseres i praksis. Verdiene om medvirkning og beskyttelse kan dessuten bli tillagt ulik vekt i forskjellige virksomheter og barneverntjenester. For å sikre godt samarbeid og fagutvikling er det derfor viktig å reflektere over hvordan verdiene om beskyttelse og medvirkning vektet og spiller inn i eget og andres arbeid. Spørsmålet som diskuteres videre, er om dette spenningsforholdet drøftes i forskningslitteraturen om familieråd.

Forskning om effekt av familieråd

En type forskning ser på effekten av familieråd på ulike typer utfallsmål sammenlignet med tradisjonell saksbehandling. I 2014 ble det publisert en norsk kunnskapsgjennomgang om familieråd (Havnen & Christiansen, 2014). Oppdraget bak og formålet med rapporten var blant annet å gi kunnskap om effekten av familieråd. I arbeidet med rapporten ble det gjort et omfattende litteratursøk, og jeg tar derfor utgangspunkt i denne rapporten. Som Havnen og Christensen (2014, s. 6) skriver, avdekker kunnskapsgjennomgangen først og fremst behov for ytterligere forskning

på de fleste områder. Den største utfordringen når det gjelder spørsmålet om effekt, handler om problemer med å finne sammenlignbare kontrollgrupper og statistisk kontroll for ulikhet mellom grupper. Med forbehold om tynt forskningsgrunnlag og at de fleste studiene bygger på amerikanske forhold, trekker Havnen og Christensen likevel noen forsiktige konklusjoner. De finner at familieråd øker sannsynligheten for plassering og tilbakeføring til slekt og reduserer sannsynligheten for offentlig plassering. Man finner også at familieråd gir lettere tilgang på hjelpetjenester utenom barnevernet på kort sikt, men ikke på lang sikt (Havnen & Christiansen, 2014). Ut over dette gir ikke forskningen entydige svar på om bruk av familieråd bidrar til å forebygge mishandling og overgrep, om familieråd fører til kortvarige og mer stabile plasseringer, eller om behov for oppfølging fra barnevernet blir redusert (Havnen & Christiansen, 2014, s. 108).

Forskningen gir med andre ord ikke entydig svar på om bruk av familieråd bidrar til bedre beskyttelse av barn sammenlignet med tradisjonell saksbehandling. Ut fra denne forskningen ser det ut som at familieråd kan ha betydning når det gjelder å finne fosterhjem i barnets familie og nettverk, men at det ellers kan ha liten betydning for hvilke tiltak barnevernet setter inn (Havnen & Christiansen, 2014).

En av få studier som har målt effekten av familieråd ved bruk av en randomisert kontrollert studie, fant ingen effekt av familieråd på utfallsmål som barnas trygghet, stabilitet i plasseringer og endelig utfall i barnas omsorgssituasjon. Forskerne bak studien diskuterer denne manglende effekten av familieråd. De spør om man skal forvente at familieråd har en langtidseffekt på slike ambisiøse utfallsmål, eller om familieråd heller bør ses på som starten av en prosess der forhold som familieengasjement, bedre relasjoner og samarbeid står sentralt (Havnen & Christiansen, 2014, s. 40).

Effektforskningen har som mål å vurdere modellen ut fra kriterier som handler om beskyttelse. Medvirkning er ikke et utfallsmål i effektforskningen. Som vi ser, stilles det spørsmål ved om det er riktig å vurdere modellen ut fra ambisiøse utfallsmål for beskyttelse, men diskusjoner omkring spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning er ikke fremtredende i denne forskningen.

Forskning om erfaringer med familieråd

Forskningen om erfaringer med familieråd består av studier som i hovedsak har benyttet intervju eller spørreskjema i etterkant av familierådet. Deltakerne har blitt bedt om å evaluere forberedelsene, selve familierådet, samhandlingen med de profesjonelle og opplevelsen av medvirkning. Havnen og Christiansen (2014, s. 70) konkluderer med at kunnskaps-gjennomgangen på dette området viser at et stort flertall av foreldre har positive erfaringer med familieråd. I studiene rapporteres det blant annet om bedre samhold i familien, bedre kommunikasjon og økt nærhet. Forskningen har også vært opptatt av medvirkning. Undersøkelser viste at flertallet opplevde at de hadde fått økt innflytelse på beslutningene.

Når det gjelder barns erfaringer med å delta i familieråd, blir de relasjonelle og prosessuelle sidene ved familieråd trukket frem som viktigere enn selve planen familierådet kommer frem til. Dette dreier seg blant annet om betydningen av at mange voksne i nettverket møtes for å snakke om og konsentrere seg om barnet, at de opplever at de blir sett og hørt, og at det er en positiv atmosfære i familierådet (Havnen & Christiansen, 2014, s. 81).

Mitchell (2017) diskuterer de relasjonelle og prosessuelle sidene ved familieråd i lys av teorier om empowerment, anerkjennelse og partnerskap. Hennes undersøkelse viste at familieråd bidro til viktige og positive endringer i deltakernes liv. Dette knyttes videre til en diskusjon om hvem som definerer utfall av en tjeneste. Mitchell argumenterer for at deltakernes opplevelse av prosessen må anerkjennes som utfall når myndigheter og organisasjoner vurderer modellens bidrag til barnevernets arbeid (Mitchell, 2017).

Forskningen om erfaringer gir et bredere bilde enn effektforskningen av hva familieråd kan bidra med, fordi deltakerens og de profesjonelles erfaringer blir inkludert i vurderingen. På en side belyses spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning i forskningen. Det handler om at forskningen gir grunn for økt optimisme når det gjelder å realisere disse verdiene og spenningen mellom dem. Det knyttes til en forventning om at de relasjonelle prosessene man oppnår ved å inkludere barnet og familien i prosessen, samt ved at man mobiliserer ressurser som ellers ikke har vært utnyttet, kan ha effekter på forhold som er viktige i

en barnevernsammenheng (Havnen & Christiansen, 2014, s. 112). Slik jeg tolker det, forstås medvirkning her som en viktig betingelse for å realisere verdien om beskyttelse. På en annen side kritiseres enkelte studier i denne kategorien for mangel på kritisk distanse når det gjelder medvirkning og beskyttelse. Det henger sammen med at denne typen forskning tradisjonelt har vært mer opptatt av erfaringer med selve gjennomføringen og umiddelbare konsekvenser enn av langvarige resultater som beskyttelse mot mishandling på lang sikt (Backe-Hansen, 2006). Forskningen har dessuten vært lite opptatt av om barnet og familien faktisk har hatt innflytelse i prosessen (Backe-Hansen, 2006).

Når det gjelder undersøkelser om brukeres erfaringer, er det viktig å være oppmerksom på at det ikke alltid er samsvar mellom brukertilfredshet og kvalitet (Rolland, 2003, i Slettebø, 2008, s. 92). For eksempel fant Slettebø i sin undersøkelse om foreldres medvirkning i barnevernet at mange mente de hadde gode muligheter for å medvirke. Når de derimot konkret beskrev hvordan de hadde fått medvirke, konkluderte forskerne med at det var på få og uviktige områder de faktisk hadde innflytelse (Slettebø, 2008, s. 167). Av ulike årsaker kan det være vanskelig å uttale seg negativt om hjelpeapparatet i brukerundersøkelser. Det kan for eksempel handle om en frykt for å miste et tiltrengt hjelpetilbud. En annen grunn kan være at informantene hadde lave forventninger til barneverntjenesten i utgangspunktet, og at deres møte med barneverntjenesten var bedre enn forventet (Slettebø, 2008, s. 170). Jeg skal ikke gå nærmere inn på en diskusjon om hva man måler når man spør om brukertilfredshet. Det jeg vil påpeke her, er at det kan være grunn til å undersøke medvirkningsprosessene som skjer i familieråd. Noen forskningsprosjekter har en mer kritisk innfallsvinkel til spørsmålet om hvorvidt man klarer å realisere prinsippet om medvirkning forstått som innflytelse.

Forskning om makt i familieråd

Forskningen jeg vil omtale her, diskuterer potensialet for maktutjevning og demokratisering ved bruk av familieråd i barnevernet. Studiene skiller seg fra de mer tradisjonelle effekt- og erfaringsstudiene ved at de har et annet forskningsdesign og en tydeligere teoretisk forankring. For det

første går studiene i dybden på noen få familieråd, og de baserer seg på intervjuer med flere deltakere fra samme familieråd – og i noen tilfeller på observasjon. For det andre diskuteres spørsmålet ut fra teorier om makt og demokratisering i moderne velferdsstater. Studien bygger slik sett på en erkjennelse og et kritisk blikk på at modeller som legger til rette for medvirkning, innebærer en risiko for å kontrollere familier på en indirekte og skjult måte.

Studier som har utforsket barns deltakelse i familieråd, peker for eksempel på utfordringer med å realisere barns rett til medvirkning. Selv om profesjonelle og andre voksne anerkjenner verdien av å inkludere barnet i prosessen, er barnets innflytelse over beslutningene ofte begrenset (Holland, Scourfield, O'Neill & Pithouse, 2005; Omre & Schjelderup, 2009; Strandbu, 2007). Ved å være til stede i flere familieråd fant Omre og Schjelderup også at familiene var usikre i prosessen, og at de var opptatt av å fatte beslutninger som de trodde barnevernet mente var de rette. Familiene ønsket å bli anerkjent av barnevernet og fremstå som ansvarsfulle. Om den private delen av familierådet skriver forfatterne at de profesjonelle har «betydelig innflytelse på de sosiale prosessene og de løsningene som familien kommer frem til» (Omre & Schjelderup, 2009, s. 151). I en studie fra Wales fant også forskerne at sosialarbeiderne hadde en tendens til å øve innflytelse på oppdraget til familierådet, på agendaene i møtet og på innholdet i handlingsplanen (Holland et al., 2005).

Forskningen gir innblikk i hvordan medvirkningsprosesser kan ta form som skjult maktbruk, som er vanskelig å avdekke av dem som utsettes for den. Flere av forskningsbidragene diskuterer hvordan økonomiske, politiske og ideologiske forhold kan begrense de profesjonelles handlingsrom når det gjelder å realisere verdien om medvirkning. Lupton og Nixon (1999) diskuterer dette i sammenheng med økt søkelys på evidensbasert praksis og økt kontroll over de profesjonelles arbeid. I en studie fra Canada belyser forskerne hvordan byråkratiske, rettslige og nyliberale diskurser begrenset deltakernes handlingsrom (Ney, Stoltz & Maloney, 2013). Flere peker på at en risikoorientert tilnærming i barnevernet er en barriere når det kommer til å realisere prinsippet om medvirkning. Risikodiskursen blir kritisert for å ha et problemorientert og individorientert fokus (Clifford, Fauske, Lichtwarck & Marthinsen, 2015).

Den sterke oppmerksomheten på barn i risiko kan føre til mistenkeliggjøring av foreldres utsagn og virkelighetsforståelse (Wilkins & Whittaker, 2018). Risikodiskursen bygger dessuten på en utviklingspsykologisk forståelse av at barn er sårbare og umodne snarere enn kompetente aktører som er i stand til å medvirke i beslutninger om sitt eget liv (Strandbu & Skivenes, 2006). Dersom verdien av beskyttelse og barnevernets kontrollfunksjon blir tillagt stor vekt, skaper det utfordringer med å realisere verdien om medvirkning.

Spenningsforholdet mellom verdiene om beskyttelse og medvirkning blir belyst i forskningen om makt i familieråd. For eksempel diskuterer Holland og kollegaer (2005, s. 67) profesjonaliseringen av familienes beslutningsprosess, som de observerte i sin studie. De skriver at det ikke nødvendigvis er problematisk, men at det tvert imot kan være nødvendig at de profesjonelle setter en viss agenda for møtet for å ivareta barnet. Som de skriver, er det likevel viktig å være bevisst på disse prosessene, og å reflektere over hvordan det passer med idealene om brukermedvirkning og empowerment. Omre og Schjelderup (2009) fremhever betydningen av at barnevernet, i forkant av familierådet, er eksplisitt i vurderingene av hva som er barnets beste, og hva som vurderes som ikke-akseptable tiltak for barnet. På den måten gis familien bedre grunnlag for å ta beslutninger.

Selv om forskningen om makt i familieråd anerkjenner spenningen mellom beskyttelse og medvirkning, er det etter min vurdering en utfordring at forskningen ikke er mer opptatt av at maktutøvelse er en del av barnevernets virksomhet. Det betyr at medvirkning forstått som maktoverføring ikke alltid er mulig eller ønskelig i en barnevernkontekst. Dersom forskningen blir ensidig opptatt av hvem som har makt, og av hvor mye makt som overføres, kan det bidra til en forståelse av makt som noe utelukkende negativt og undertrykkende. En slik oppfatning av makt er utfordrende dersom barnevernet skal utøve sitt mandat om å beskytte barn. Dersom barnevernet skal arbeide etter prinsippet om medvirkning, er det viktig at forskningen tar i betraktning den bestemte konteksten medvirkning skal praktiseres innenfor (jf. Healy, 1998). For å fange opp kompleksiteten i myndiggjøringsbegrepet viser Natland og Malmberg-Heimonen til Foucaults perspektiv på makt i sin analyse av familierådmodellen (Natland & Malmberg-Heimonen, 2016, s. 52).

I denne forståelsen av makt er ikke makt utelukkende en materiell ressurs som kan overføres fra en person til en annen. Makt utspiller seg som maktrelasjoner når mennesker samhandler med hverandre. I forlengelse av dette vil jeg skissere en måte å forske på familieråd på som er inspirert av Foucaults maktbegrep

En Foucault-inspirert tilnærming til forskning på familieråd

Foucault var ikke opptatt av å undersøke hva makt er, eller hvor den kommer fra, men av *hvordan* den fungerer (Foucault, 1982). Sentralt i Foucaults perspektiv er at en maktrelasjon forutsetter frihet. Det vil si at den personen makten utøves over, er en *handlende* person. Makt kan ifølge Foucault forstås som handlinger som påvirker handlinger (Foucault, 1982, s. 789). Siden maktrelasjoner kjennetegnes av at de innebærer frihet, vil det alltid være mulighet for motstand. Dette skiller seg fra dominans, der relasjonen er preget av tvang, og der det ikke er mulighet for motstand (Foucault, 1987).

For å forstå den styringsformen Foucault anså som sentral i moderne liberale stater, kan vi se for oss en analytisk trekant der det er en gjensidig relasjon mellom kunnskap, maktrelasjoner og subjektivitet (se for eksempel Foucault, 1991, s. 386–388). Karakteristisk for styringen er at den er tett forbundet med *vitenskapelig kunnskap*. Maktutøvelsen kjennetegnes av at det er en *velmenende makt*, der målet er å styrke og forbedre kapasiteter og egenskaper i befolkningen. Innenfor denne styringsformen posisjoneres individet som en *ansvarlig, aktiv og handlende aktør* som oppfordres til å inngå i styring av seg selv (Foucault, 2002). Individets frihet utøves dermed innenfor visse rammer som allerede er konstituert av bestemte former for kunnskap, maktrelasjoner og subjektivitet. Et eksempel på en slik maktrelasjon kan være i relasjonen mellom en profesjonell og en bruker, der målet er å påvirke brukerens oppfatninger og handlinger. Den profesjonelle oppnår ikke målet ved hjelp av tvang eller ved å gå imot brukers vilje. I relasjonen posisjoneres brukeren som en autonom aktør som er i stand til å styre seg selv på en ansvarlig måte. Gjennom veiledning blir brukeren oppfordret til å handle i tråd med faglige (vitenskapelige)

oppfatninger. Brukerens frihet utøves dermed *innenfor rammen* av å være en aktiv, ansvarlig og selvstyrt aktør som handler i tråd med bestemte oppfatninger, for eksempel om hvordan å være en god forelder.

Et viktig poeng er at Foucaults maktbegrep åpner for at makt ikke utelukkende ses som noe negativt og undertrykkende, men også som noe positivt og produktivt. Dersom man lar seg inspirere av dette maktbegrepet i forskning på familieråd, vil man være mindre opptatt av hvem som har makt. Oppmerksomheten rettes mot hvordan makten utspiller seg. Poenget her er å fremheve at maktbegrepet åpner for å forstå profesjonelt arbeid som maktutøvelse, uten at det trenger å ha et negativt fortegn. I en barnevernkontekst kan det for eksempel handle om å gi informasjon til familie og nettverk om konsekvenser av å vokse opp i familier med vold og høy konflikt. Selv om det kan karakteriseres som maktutøvelse at barnevernet setter agenda og definerer situasjonen ut fra sin fagkunnskap, er det ikke nødvendigvis å betrakte som en undertrykkende makt. Et sentralt mål med familierådmodellen er at metoden skal være sensitiv for alternative måter å forstå omsorg og barndom på. Barnets og familiens stemmer skal komme frem, og det er derfor et mål at de profesjonelle trer til side og gir familien handlingsrom. Samtidig skal barnevernet arbeide for å sikre barnets beskyttelse. Profesjonelt skjønn og fagkunnskap kan bidra til å nå dette målet. Dersom forskningen skal kunne anerkjenne spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning i familieråd, kan det derfor være fruktbart med et maktbegrep som gir rom for at maktutøvelse også kan være produktiv.

Et annet poeng i Foucaults analyser som er relevant for forskning på familieråd, handler om at maktutøvelse ofte kombineres med demokratiske idealer i moderne stater (Foucault, 2002). Siden makt, ifølge Foucault, ikke handler om tvang, men arbeider gjennom individenes frihet, er den ofte vanskelig å oppdage. Foucault (2002) viser hvordan praksiser fremstilles som demokratiske møteplasser som er fri for maktutøvelse, samtidig som friheten utøves innenfor bestemte rammer der kunnskap, maktrelasjoner og subjektivitet allerede er gitt og fastlagt på forhånd. Når makten «skjules» for de involverte aktørene på denne måten, blir maktutøvelsen det Foucault (2002, s. 93) omtaler som «demonisk». Et viktig poeng er at dette ikke nødvendigvis er uttrykk for aktørenes intensjoner,

men et resultat av et komplekst nettverk av maktrelasjoner som er involvert i styringen i moderne stater (Foucault, 1999, s. 106).

Inspirert av dette perspektivet vil oppmerksomheten i forskningen på familieråd rettes mot hvordan makten fungerer. Familieråd bygger eksplisitt på demokratiske idealer. Samtidig vil det alltid være en asymmetrisk relasjon mellom barnevernet og familien. Barnevernet er et kunnskapsfelt som bygger på vitenskapelig kunnskap, for eksempel om barns utvikling. I tillegg må man ta i betraktning at gjennomføringen av et familieråd bare er en liten del av en barnevernssak. Mange vurderinger og beslutninger er gjort før familien inviteres inn til å diskutere løsninger, og det reelle handlingsrommet kan derfor være svært begrenset. I forskning på familieråd vil det derfor være relevant å undersøke om barnevernets ansatte er tydelige når det gjelder å kommunisere til barn og familier hvilken posisjon de har, og hvilke forventninger de har til familien. Er for eksempel barnevernets ansatte eksplisitte i sine vurderinger av hva de mener er barnets beste? Kommuniserer de til familien hva de mener er ikke-akseptable tiltak? Uttales deres posisjon og vurderinger direkte, eller holdes dette «skjult» for deltakerne i familierådet? I en undersøkelse inspirert av dette perspektivet vil det også være relevant å undersøke hva slags kunnskap som legges til grunn for vurderingene, om denne kunnskapen formidles til deltakerne, og om det er mulig å utfordre denne. I familieråd inviteres deltakerne til å bidra med sin erfaringskunnskap. Dersom denne kunnskapen på forhånd blir vurdert som mindre verdifull enn den vitenskapelige kunnskapen ansatte i barnevernet besitter, foregår deltakernes medvirkning innenfor bestemte rammer som allerede er fastlagt. Dette kan skape prosesser der maktutøvelsen er vanskelig å avdekke.

Avslutning

På grunn av endringer i barnevernloven som forplikter barnevernet til å legge til rette for medvirkning og nettverksinvolvering, er det grunn til å anta at vi vil se økt bruk av familierådmodellen i tiden som kommer. Dersom forskningen om familieråd skal være nyttig for praksisfeltet og komme brukerne til gode, er det viktig at forskningen anerkjenner de

faktiske vilkårene som preger barnevernets arbeid. I dette kapitlet har jeg løftet frem spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning.

Forskning kan gi svar ut fra de spørsmålene forskningen stiller. Effektforskningen forsøker å gi svar på hva som er effekten av familieråd når det gjelder å arbeide for at barn som har behov for det, får den beskyttelsen de trenger. Forskningen om erfaringer har som mål å beskrive deltakernes erfaringer med gjennomføring og konsekvenser av familieråd. De positive resultatene i forskningen om erfaringer bidrar til optimisme med tanke på potensialet for å realisere verdiene om medvirkning og beskyttelse. Samtidig blir forskningen kritisert for å være for lite opp-tatt av om modellen bidrar til beskyttelse av barn på lang sikt, og om deltakerne i familieråd har reell innflytelse i prosessen. I kapitlet har jeg vist til forskning som ser kritisk på maktforhold i familieråd. Enkelte forskningsbidrag i denne kategorien belyser og anerkjenner spenningsforholdet mellom beskyttelse og medvirkning. I forlengelse av dette har jeg skissert en tilnærming til forskning på familieråd som er inspirert av Foucaults perspektiv på makt.

Siden barnevernarbeid er forankret i normative verdibegreper, og siden arbeidet med familieråd i stor grad aktualiserer et spenningsforhold mellom verdiene beskyttelse og medvirkning, er det grunn til å stille spørsmål som drøfter dette spenningsforholdet. I analysen rettes dermed søkelyset mot hvordan makt utøves, og om maktutøvelsen er skjult eller åpen og uttalt. Dette krever studier av konkrete familierådpraksiser der det analytiske perspektivet er rettet mot å avdekke skjult maktbruk, men også mot å vise at maktutøvelse kan være produktiv og bidra til å åpne for motstand. Perspektivet vil kunne romme at både beskyttelse og medvirkning er sentrale verdier i arbeidet, og at det kan oppstå dilemmaer når disse skal forenes. Perspektivet kan slik sett bidra til bevisstgjøring av verdiene som preger arbeidet og utviklingen av bruken av familieråd i barnevernet.

Litteratur

Arnstein, S. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of American Institute of Planners*, 35(4). <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

- Backe-Hansen, E. (2006). Hvordan virker familieråd? Et internasjonalt perspektiv. I S. Falck (red.), *Hva er det med familieråd? Samlerapport fra prosjektet: «Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge»* (NOVA-rapport 18/2006). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://www.lovdata.no>
- Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W. & Marthinsen, E. (2015). *Minst hjelp til dem som trenger det mest? Sluttrapport fra forsknings- og utviklingsprosjektet «Det nye barnevernet»* (NF-rapport 6/2015). Bodø: Nordlandsforskning.
- Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777–795. <https://doi.org/10.1086/448181>
- Foucault, M. (1987). The ethic of care of the self as a practice of freedom. I D. M. Rasmussen & J. W. Bernauer (Red.), *The final Foucault*. Cambridge: MIT Press.
- Foucault, M. (1991) Polemics, poetics, and problematizations. An interview with Michel Foucault. I P. Rabinow (Red.), *The Foucault reader*. London: Penguin Books
- Foucault, M. (1999). *Seksualitetens historie 1: Viljen til viten*. Oslo: Exil.
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Hart, R. A. (1992). *Children's participation. From tokenism to citizenship*. Firenze: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Havnen, K. & Christiansen, Ø. (2014). *Kunnskapsstatus om familieråd. Erfaringer og effekter*. Bergen: Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Vest), Uni Research Helse.
- Healy, K. (1998). Participation and child protection. The importance of context. *British Journal of Social Work*, 28(6), 897–914.
- Holland, S., Scourfield, J., O'Neill, S. & Pithouse, A. (2005). Democratising the family and the state? The case of family group conferences in child welfare. *Journal of Social Policy*, 34(1), 59–77. <https://doi.org/10.1017/S0047279404008268>
- Järvinen, M. (2012). Fra afhængighed til autonomi – at arbejde med stofbrugere. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *At skabe en professionel. Ansvar og autonomi i velfærdsstaten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2012). *At skabe en professionel. Ansvar og autonomi i velfærdsstaten*. København: Hans Reitzels forlag.
- Lupton, C. & Nixon, P. (1999). *Empowering practice? A critical appraisal of the family group conference approach*. Bristol: The Policy Press
- Mitchell, M. (2017). *Re-imagining family group conferencing 'outcomes'* (Doktoravhandling). The University of Edinburgh, Edinburgh. Hentet fra <https://era.ed.ac.uk/handle/1842/31278>
- Natland, S. & Malmberg-Heimonen, I. (2016). Familieråd-frigjørende sosialt arbeid innenfor en manualbasert modell? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 19(1), 44–61.

- Ney, T., Stoltz, J. A. & Maloney, M. (2013). Voice, power and discourse. Experiences of participants in family group conferences in the context of child protection. *Journal of Social Work*, 13(2), 184–202. <https://doi.org/10.1177/1468017311410514>
- Omre, C. & Schjelderup, L. E. (2009). *Barn i barnevernet. En studie om barns deltakelse og styrkeprosesser i familieråd*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Paulsen, V. & Studsrød, I. (2019). Barnet i sentrum for barnevernsbedagogens yrkesutøvelse. I Studsrød, I., Paulsen, V., Kvaran, I. & Mevik, K. (Red.), *Barnevernspedagog. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Qvortrup, J. (2010). Om børns rettigheder i voksensamfundet. I A. T. Kjørholt (Red.), *Barn som samfunnsborgere – til barns beste?* (s. 30–46). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rolland, A. (2003). Brukernes tilfredshet eller tjenestens kvalitet? *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 6(1), 56–60.
- Saus, M., Jenssen, T. & Strandbu, S. (2017). Mellom entusiasme og anvendelse – Barnevernsarbeideres oppfatninger og erfaringer med familieråd. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(01), 54–70. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-01-05>
- Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning* (Doktoravhandling). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen* (Doktoravhandling). Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Strandbu, A. & Skivenes, M. (2006). A child perspective and children's participation. *Children, Youth and Environments*, 16(2), 10–27.
- Wilkins, D. & Whittaker, C. (2018). Doing child-protection social work with parents: What are the barriers in practice? *British Journal of Social Work*, 48(7), 2003–2019. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx139>

